

HANDLÄGGARE
Ida Wahlbom
Stadsledningskontoret

DATUM
2021-06-04

DNR
KS/2021:198

Yttrande

Finansdepartementet

Yttrande över En väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner

Sammanfattning av ärendet

Lidingö stad har getts möjligheten att yttra sig över SOU (2021:16) En väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner. Staden ställer sig positiv till möjligheten att inför ett automatiserat beslutsfattande, men avstyrker förslaget om att anpassa jävsgrunderna i kommunallagen till förvaltningslagen mot bakgrund av att det finns argument för att ha en mer tillåtande inställning till jäv i den kommunala förvaltningen än i den statliga.

Stadsledningskontoret synpunkter

Utredningen berör olika delar gällande val och beslutsfattande i kommuner och regioner och är i några fall på en mycket detaljerad nivå. Staden vill lyfta följande:

Automatiserat beslutsfattande

Det är positivt att utredningen föreslår en möjlighet att öppna upp för ett automatiserat beslutsfattande. Mot bakgrund av den demografiska utmaningen i kommuner och regioner står inför ett automatiserat beslutsfattande en väg framåt för att möta den utmaningen. Ett automatiserat beslutsfattande innebär en möjlighet till effektiva och snabba beslut som kommunmedlemmarna har nytta av. Staden instämmer i de grundläggande förutsättningarna som utredningen föreslår om att automatiserat beslutsfattande inte är aktuellt på fullmäktigenivå och inte heller beslut som ska fattas av en nämnd, men att det bör kunna fungera inom ramen för beslut på delegation från nämnd. Inriktningen bör vara rutinartade ärenden med tydliga avgränsningar och möjligheter att bygga upp ett automatiserat beslutsfattande, det vill säga tydliga regler för beviljande och avslag.

Staden instämmer i att regelverket bör kunna ge nämnderna möjlighet att själva avgöra om beslut kan ges vidare genom delegation till automatiserad beslutsfunktion oavsett beslut i fullmäktige. Som utredningen konstaterar finns ändå ett ansvar inom nämnderna gällande uppföljning och kontroll och nämnderna kan därför själva avgöra hur beslutsfattande genom delegation ska ske.

Mot bakgrund av de undantag som utredningen föreslår, det vill säga ärenden som inte kan bli aktuella för automatiserat beslutsfattande, så är stadens intryck att det kvarstår relativt få fall då det kan bli aktuellt. Det är som sagt positivt att förslaget är att öppna upp för den här typen av beslutsfattande, men användningsområdet kommer antagligen att bli begränsat. För att ge ett tydligt svar gällande användningsområdet behövs en genomgång av stadens nämnders delegationsordningar och det har inte funnits möjlighet inom utredningens remisstid.

Ett av undantagen för automatiserat beslutsfattande avser beslut som kan bli aktuellt för överklagande genom laglighetsprövning. I en annan del av utredningen konstateras det att överklaganderegulverket i en kommun är komplicerat och att då ha det regelverket delvis som grund för vilka beslut som kan fattas genom automatiserat beslutsfattande är möjligen inte att förenkla för en kommun i sin hantering av beslutsfattande. Det finns en risk att det inom kommuner hanteras på ett felaktigt sätt. På sidan 100 redogör utredningen exempelvis för att en konsekvens blir att beslut gällande skolskjuts kan hanteras med automatiserat beslutsfattande till en del, men till en annan del inte. Även om staden inte har gått igenom vilka beslut som skulle bli aktuella för automatiserat beslutsfattande är intrycket ändå, mot bakgrund av de listade undantagen i utredningen, att det till stor del skulle handla om individärenden.

Grunden för all form av beslutsfattande måste vara att det finns tydlighet, spårbarhet och rättssäkerhet. För att uppnå spårbarhet krävs att beslutet är dokumenterat och att det är tydligt vem som har fattat beslutet och när. Att delegera till ett digitalt subjekt istället för ett mänskligt subjekt kräver insyn i hanteringen och förståelse för att kunna identifiera det digitala subjektet. Delegation till en person anställd inom en kommunal förvaltning är möjlig att identifiera genom att det finns ett beslut om anställningen. Hur man på motsvarande sätt ska identifiera det digitala subjektet resonerar utredningen inte kring. Det blir därför upp till respektive kommun att hantera detta på ett tydligt, rättssäkert sätt med möjlighet till spårbarhet. Genom de avtal kommunen tecknar bör det vara möjligt att se vilka it-stöd kommunen använder sig av. I allmänhet är det något som inte är känt och på samma sätt som utredningen eftersträvar teknikneutralitet är de it-stöd som används inget som framgår av stadens regelverk. För insyn krävs också att en kommun, och med tanke på utredningens förslag, den enskilda nämndens möjlighet att förklara och dokumentera beslutsprocessen. Beslut av ett digitalt subjekt kan handla om programmeringskod. Det ställer krav på kommuner att kunna förklara hur beslutsfattandet går till på ett sätt som tidigare inte har varit aktuellt. Det finns i utredningen inget resonemang kring detta och lämnar därför till respektive nämnd i respektive kommun att hantera. Det finns en potentiell risk att insynen för enskilda kommunmedlemmar minskar.

Staden instämmer i det resonemang som utredningen för kring teknikneutralitet på sidan 92, det vill säga att de författningsförslag som exempelvis föreslås inte ska innehålla krav på viss typ av it-stöd. Det överensstämmer med de senaste årens arbete, både vad gäller lagstiftning och andra regelverk. Det vill säga att ändra skrivningar gällande krav på pappershandlingar eller viss typ av teknik.

Proportionellt valsätt

Utredningen förslår en ny lag för proportionellt valsätt. Staden motsätter sig inte det men kan konstatera att beräkningsmodellerna är relativt komplicerade och ställer krav på expertkompetens hos kommuner. Det är komplext och kan vara svårt för kommuner att administrera och förklara olika scenarier för de förtroendevalda. Lagen är endast aktuell i samband med val av nämnder m.m., vilket i regel sällan genomförs. Yrkande om proportionellt valsätt är också något som läggs fram på sammanträdet och därmed krävs för kommuner att alltid ha förberedelser för detta vid val till nämnder. Eftersom proportionellt valsätt sällan används är det ofta förberedelsetid som läggs ned i onödan.

Utredning föreslår en ny lag av skälet att förarbeten saknas till nu gällande lag. Tydliga förarbeten med räkneexempel är positivt. Staden hade dock gärna sett att utredningen gav förslag till ytterligare förenklingar gällande förrättande av val. Ett resonemang kring möjligheten att ge fullmäktige och dess valberedning ytterligare möjligheter att själva styra över förrättandet hade varit önskvärt.

Staden instämmer i bilden att omsättningen på förtroendevalda har blivit högre och att det då också behöver finnas ett regelverk som tar höjd för det och skapar möjlighet för ett enkelt och tydligt sätt att hantera det. Däremot har staden inga kommentarer kring uppfattningen om att användandet av proportionellt valsätt har ökat.

Staden ställer sig positiva till utredningens förslag om att ersättare ska väljas proportionellt om ledamöterna har valts på det sättet och möjligheten för fullmäktige att besätta platser genom fyllnadsval även i de fall då proportionellt valsätt har använts. Båda förslagen är förbättringar och förenklingar för kommuner.

Utredningens förslag om en ny lag gör att kommuner och regionen kommer att använda samma beräkningsmodell som riksdagen för fördelning av platser inom en valedelsgrupp, men ha olika lagar att utgå från. Staden har inget att invända mot det, men intrycket är att beräkningsmodellerna i högre grad används för fördelning av platser mellan partier/karteller.

Jävsbestämmelserna

Staden avstyrker de föreslagna ändringarna. Utan att motivera sitt ställningstagande närmare konstaterar utredningen att de skillnader som finns i regleringen av jävsgrunderna i förvaltningslagen respektive kommunallagen inte kan motiveras sakligt (s.149). Slutsatsen av att detta konstaterande blir att jävsgrunderna i kommunallagen bör anpassas till de i förvaltningslagen.

Tvärtemot det utredningen konstaterar finns goda och sakliga argument för att ha en mer tillåtande inställning till jäv i den kommunala förvaltningen än i den statliga. I prop. 1990/91:117 s.97 konstateras några grundläggande olikheter mellan kommunal och statlig förvaltning som bör beaktas. I kommunal förvaltning finns ett behov av att kunna rekrytera nämndledamöter och andra förtroendevalda lokalt, både från föreningslivet och näringslivet. Särskilt i mindre kommuner riskerar jävssituationer snarare bli regel än undantag med skärpta regler. I kommunal förvaltning ska

jävsreglerna också kunna tillämpas av valda lekmän i beslutande position till skillnad från statlig förvaltning där beslutanderätten uteslutande ankommer på anställda.

Det finns alltså avgörande olikheter mellan kommunal och statlig förvaltning som utredningen har bortsett från och valt att inte belysa. Detta är en brist som innebär att de föreslagna regeländringarna måste avstyrkas.

Ikraftträdande

Ikraftträdandet bör, som utredningen påpekar, genomföras i god tid inför nästa års val. Framför allt när det gäller bestämmelserna om proportionellt valsätt. Staden förutsätter därmed att regeringen lämnar en proposition till riksdagen före utsatt stoppdatum för behandling i riksdagen före sommaren 2022.

Daniel Broman
Stadsdirektör

Johan Alfredsson
Stadsjurist